

ZBORNİK O PRIJEVODIMA BIBLIJE NA HRVATSKI KAO INSPIRACIJI TEOLOZIJA, KNJIŽEVNICIMA, KROATISTIMA I PEDAGOZIMA

Taras BARŠČEVSKI - Zrin-ka JELASKA - Nada BABIĆ (ur.). *Hrvatski prijevod Biblije* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo - Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020.), 512 str.

U Predgovoru su bibličar Taras Barščevski te kroatistice Zrinka Jelaska i Nada Babić pojasnili da knjiga sadržava 21 izlaganje sa znanstvenog skupa o hrvatskim prijevodima Biblije održanog u Zagrebu 27. i 28. rujna 2018., da je 2020. postavljeno elektroničko izdanje te da u Predgovoru ovom tiskanom izdanju donose najprije sažetak sviju izlaganja (str. 15-30). Izlaganja su podijeljena u četiri dijela:

I. Prijevodi Biblije na hrvatske idiome i srodne jezike (sedam priloga, str. 33-158);

II. Usporedbe različitih prijevoda i izdanja (četiri priloga, str. 161-225);

III. Od izvornika do hrvatskog jezika (četiri priloga, str. 229-331);

IV. Biblija, književnost i kultura (pet priloga, str. 335-344).

Kao Dodatak priloženi su radovi Zrinke Jelasko „Imena i skraćenice hrvatskih biblijskih prijevoda“ (str. 447-477) te Zrinke Jelasko i Tarasa Barščevskog

„Popis imena hrvatskih biblijskih prijevoda i njihovih skraćenica“ (str. 478-485). U „Literaturi“ je navedeno 308 naslova (str. 487-506), dakako većina na hrvatskom, ali ima i onih na slovenskom, srpskom, engleskom, francuskom, njemačkom, talijanskom, grčkom i latinskom.

Dvoje protestantskih bibličara, Lidija Matošević i Ruben Knežević, koji djeluju na Sveučilišnom centru za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik u Zagrebu, u svojem izlaganju „Hrvatski bezimprimaturni biblijski prijevodi“ (str. 51-70) iznijeli su pregled prijevoda SP na hrvatski koje su priređivali protestantski kršćani i izdavači. U dvorcu Urach pokrajine Baden-Württemberg djelovala je 1561.-1565. hrvatska protestantska tiskara uz potporu kapetana Štajerske i varaždinskog velikog župana Ivana Ungnada. U njoj su tiskani Novi testament i Proroci. Ovih dvoje istraživača pretpostavljaju da je „cijeli Stari zavjet bio pripremljen za tisak, ali projekt nije ostvaren zbog Ungnadove smrti i prestanka djelovanja tiskare“ (str. 53). Sljedeći utjecajni zahvat bio je pohrvaćeni Karadžićev Novi zavjet i Daničićevi Psalmi god. 1847. od Bogoslava Šuleka. Milan Rešetar kroatizirao je god. 1895. cijelu Bibliju Daničićeva i Vukova prijevoda s njemačkog, a to izdanje bilo je namijenjeno protestantima i ne sadržava deuterokanonske knjige SZ. U 20. i 21.

stoljeću nastao je niz protestantskih prijevoda: Branka Djakovića, Branka Lovreca, Đure Martinjaka, Ivana Vratarića, Rubena Kneževića, Mladena Jovanovića te tzv. Varaždinski i Čakovečki Novi zavjet. R. Knežević preveo je NZ s grčkog 2001. te izdao u Zagrebu. Uz pristanak prevoditelja bosanski lingvist Senahid Halilović prilagodio je taj prijevod suvremenom bosanskom jeziku te je do 2004. tiskano pet izdanja u Zenici. Prema onome što sam saznao od nekih protestantskih pastora u Sarajevu, oni ga ne upotrebljavaju u predvođenju bogoslužja za vlastite vjernike, kao što ne upotrebljavaju ni prijevod cijele Biblije na bosanski pod vodstvom Redže Trake koji je tiskan u Sarajevu 2013.

U trećem izlaganju (str. 71-88), Božo Lujčić povezo je suvremene refleksije bibličara i lingvista o prijevodima SP s projektom Hrvatskog biblijskog društva (HBD) u Zagrebu da bibličari i kroatisti prirede nov prijevod na standardni hrvatski. Projekt je pokrenut god. 2000. tako što su budući prevoditelji najprije prošli nekoliko seminara pod vodstvom animatora iz United Bible Societies (UBS), a zatim prevodili pojedinu preuzetu knjigu SP, slali organizatoru svoj tekst, a ovaj je tekstove dostavljao na lektoriranje dvojici dinamičnih kroatista. Profesor Lujčić, koji se znanstveno bavio istraživanjem proroka, umro je 3. lipnja 2021.,

a cjeloviti tekst prijevoda HBD-a dostavljen je koncem siječnja 2023. Hrvatskoj biskupskoj konferenciji na pregled i izdavanje imprimatura. B. Lujčić preveo je Ugovor između Sv. Stolice i UBS-a iz god. 1987. o zajedničkom prevođenju Biblije s izvornih jezika. Time je katoličkim bibličarima dopuštena suradnja s protestantskima u prevođenju SP na žive jezike, što je omogućilo da i protestantski kolege sudjeluju s nama katolicima u novom prijevodu SP na hrvatski pod vodstvom HBD-a (usp.: „Smjernice za interkonfesionalnu suradnju na prevođenju Biblije“, BS 2007., 92-101).

Karlo Višaticki, umirovljeni profesor SZ na KBF u Đakovu, usporedio je prijevod Knjige o Ruti kod Sovića, koji je popravljen u Zagrebačkoj Bibliji 1968., s Daničićevim prijevodom (str. 197-211). Sović je dobio mandat od svojeg nadbiskupa da prevede SZ s izvornih jezika, ali je – smatrajući kako će Jugoslavija trajno ostati – namjerno preuzimao imena osoba i gradova od Daničića. To hrvatski biskupi nisu prihvatili pa su povjerali nadbiskupu Ivanu Šariću 12. lipnja 1940. da prevede SZ. Višaticki smatra da bi bilo vrijedno tiskati cjelovit Sovićev SZ, „uz promjene imena u sadašnji hrvatski jezični standard“ (209).

Marina Schumann iz centra Matija Vlačić Ilirik u Zagrebu obradila je tzv. posvetne poslanice

reformacijskih prijevoda Biblije na hrvatski (213-225). Polazište joj je Lutherova Poslanica o prevođenju iz god. 1530. u kojoj je odlučno branio svoj prijevod za njemačke kršćane. Protestanti su uvjereni da su u Lutherovo doba neobrazovani svećenici držali namjerno laike u neznanju glede Svetoga pisma tako da je „neukost nižega svećenstva postala temom satiričkih priča i stihova“ (217). Zato je „prijevod oruđe i oružje u rukama kršćanina“ (218), a prevoditelji su trebali biti dovoljno hrabri u odabiranju razumljivih riječi, uz uvjerenje da neće oskvnuti sveti sadržaj. U zaključku ističe kako su se prevoditelji obraćali svojim sponzorima radi plaćanja troškova prijevoda i tiskanja, ali i budućim čitateljima.

Dubravko Turalija, profesor SZ na KBF-u u Sarajevu, iznio je sažetak svoje disertacije (pisane na engleskom i objavljene u Sarajevu 2018.) o novom čitanju hebrejskog teksta Izr 30,1 (str. 229-243). U Zagrebačkoj Bibliji 1968., koja generalno popravlja Sovićev prijevod, taj tekst glasi: „Riječi Augura, sina Jakeova, iz Mase; proročanstvo njegovo za Itiela, za Itiela i Ukala.“ Turalija je istražio vokalizaciju i tumačenje toga stiha u starinskim prijevodima i kod rabina te došao do uvjerljivog zaključka da tekst zapravo glasi: „Uznemirih se javnim stavovima nedorasla sina pobožna (oca). Ovo je gospodareva izjava:

-„Ništaboštvo!“ Ako ništaboštvo, onda - „Ništavilo!“

Taras Barščevski i Anđelo Maly s KBF-a u Zagrebu istražili su kreativno prevođenje Pavlovih grčkih novokavanica u hrvatskim prijevodima NZ (245-278). Ističući kako je Pavao kovao nove izraze u grčkom svojega vremena da bi izrazio događaj spasenja u Kristu, oni zaključuju: „Pavlovi neologizmi, kao i njegova teologija, su u svojoj srži izazovni na jezično-teološkoj razini. Izneseni podatci o Pavlovim neologizmima, zajedno s navedenim primjerima, vode nas k zaključku da bi možda bilo dobro i uvesti pojam teoneologizam imajući na umu da je svaki od stotinjak Pavlovih jezičnih ostvarenja osim što je po srijedi novotvorenica, također pojam koji je jezično i teološki uvjetovan kulturološkom pozadinom u kojoj ga Pavao stvara i rabi“ (275).

Nada Babić priredila je disertaciju Hrvatski prijevodi Novoga zavjeta od 20. stoljeća (tiskana u izdanju kod KS-a 2018.). Ona je zajedno sa Zrinkom Jelaska s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za ovaj zbornik obradila temu „Hrvatski biblijski stil“ (279-304). One ističu da je biblijski stil način na koji se biblijski tekstovi prevode na žive jezike pojedinih naroda. Pri tome teolozi i bibličari posvećuju pozornost izvorniku, a jezični stručnjaci dotičnog naroda duhu i kulturi svojega jezika, u Hrvata su

to kroatisti i kroatolozi. One vide utjecaj biblijskog stila na hrvatske književnike te ističu da je „katkada teško odijeliti biblijska od razgovornih obilježja“ (302). Na ovoj crti je prilog Daria Budimira iz Klasične gimnazije u Zagrebu o Marijinu hvalospjevu Veliča kao pjesničkom djelu NZ (335-343). Prema njemu, Marijina zahvalna pjesma ima obilježja lirike, a prevoditelji su se služili hrvatskim biblijskim stilom.

Dean Slavić je redovni profesor na odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu gdje predaje metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti. On svojim studentima nudi izborni predmet Biblija kao književnost za koji je god. 2016. objavio i udžbenik. U ovom zborniku on je na engleskom priložio studiju o Sotoni kao bomolohu prema Post 3, Knjizi o Jobu, prikazu Isusove kušnje u Mt 4,3-4, Ivanovu izvještaju o Sotoninu zaposjednuću Jude koji je nakanio izdati Učitelja (Iv 13,23-27), Zmajevoj prijetnji Ženi obučenoj u sunce koja je imala roditi sina (Otk 12). Pojam bomoloha preuzeo je iz svjetske književne kritike, osobito od Norhtropa Fryea (1912.-1991.) koji je bio kanadski književni kritičar i protestantski pastor. On zaključuje: „Sotona u ulozi bomoloha je varalica bez smijeha na licu, ali je i osoba puna dosjetljivih i pametnih rješenja. Njegovo zavođenje vodi u smrt neko ljudsko biće, a u

Novom zavjetu on počinje gubiti bitke. Biblija, prikazujući Sotonu i njegov konačni poraz, dobiva izrazite crte ozbiljne komedije. Svaka izdaja i zavodništvo koje čini zla osoba završava smrću, dok humor i ironija od strane dobrote služe poučavanju – što u konačnici donosi spasenje ljudskoj duši“ (378).

Sanja Nikičević, koja djeluje na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku, obradila je Bibliju kao inspiraciju hrvatske drame i kazališta (381-413). Ona na početku ističe kako se desetak godina bavi odnosom svjetonazora i kazališta i zalaže se za novo vrednovanje drama nadahnutih biblijskim temama i vrijednostima. Donosi četiri tablice:

- Hijerarhija vrijednosti kršćanskog svjetonazora;
- Četiri elementa kršćanske poruke djela;
- Hijerarhija vrijednosti sekularističkoga djela;
- Biblija u suvremenoj hrvatskoj drami od 1945. do 2016.

Navodi neke drame suvremenih hrvatskih pisaca koji su se nadahnuli biblijskim motivima te zaključuje: „Činjenica da je kršćansko kazalište preživjelo na rubovima – i nekadašnji komunizam i sadašnju vladavinu sekularizma – dokazuje našu iskonsku potrebu da na sceni vidimo sliku svijeta koja imao smisao jer svijetom vlada dobri Bog, a događaji – i veseli

Recenzije • Book reviews

i tužni – služe nam kao pouka i osnaženje“ (410).

Jasna Šego doktorirala je kroatistiku u Zagrebu, predaje retoriku na KBF-u u Zagrebu te proučava suodnos književnosti i teologije. Ona je obradila temu: „Uloga biblijske priče u odgoju djeteta predškolske dobi“ (415-427). Ističekakosubiblijskepričeprikladne za predškolsku dob, osobito su Isusove parabole zemaljske priče s nebeskim značenjem. Zaključuje da pripovijedanje biblijskih zgoda može pridonositi cjelovitom razvoju djeteta. Na toj crti je i prilog Jelene Vignjević s Učiteljskog fakulteta u Zagrebu koja je obradila temu o biblijskom tekstu u hrvatskim početnicama (429-444). Obradila je biblijske motive u hrvatskim početnicama do sredine 20. stoljeća, razlikujući početnice za škole koje je organizirala Crkva, od onih koje organizira država. Zaključuje da početnice uz upoznavanje slova i uvježbavanje vještina zrcale vrijednosti, običaje i potrebe zajednice. Uvid u zastupljenost biblijskih tekstova u hrvatskim početnicama pomaže u iščitavanju društvenih odnosa i utjecaja društvenih aktera na hrvatskom prostoru tijekom posljednja četiri stoljeća (440-441).

Znakovito je što su Zbornik priredile osobe iz Hrvatskog filološkog društva, KBF-a u Zagrebu i izdavačke kuće Kršćanska sadašnjost. Troje urednika, jedan

svećenik bibličar i dvije vjernice laikinje, mudro su uložili svoje stručno znanje u istraživanju utjecaja biblijskih prijevoda na hrvatsku teologiju, književnost i pedagogiju. Iz literature navedene na kraju svakoga priloga i one na kraju cijele knjige čitatelji mogu naći važne informacije o istraživanju tih triju polja u kojima se susreću biblijska vjera i humanističke znanosti. Knjiga ima i ekumensku dimenziju jer su u njoj svojim prilogima sudjelovali katolički i protestantski stručnjaci koji danas djeluju na fakultetima i znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj te BiH.

Mato Zovkić